

לד לד ג

רמב"ם להביא הכתוב דאברהם, ששם מוכח שהוא מצווה למול את בנו, ולא הכתוב, "וביום השמיני ימול בשר ערל-תו" שלא נזכר בו שהחיוב הוא על האבי.

לכאורה י"ל ששינוי זה תלוי בפלוג-תת הבבלי וירושלמי, שבבבלי למדו החיוב שעל האב למול את בנו ממש"נ באברהם, "וימל אברהם את יצחק בנו", ו- בירושלמי למדו ממש"נ, "וביום השמיני

א. כתב הרמב"ם בספר המצות: "מצוה רטו היא שצונו למול את הבן, והוא אמרו ית' לאברהם: המול לכם כל זכר". אמנם במנין המצות בריש ספר הידי כתב, "למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו" – שהוא כתוב בפ' תזריע.

וצריך להבין טעם השינוי, שבמנין המצות הביא המקור למצוה זו מהכתוב דפ' תזריע ולא (כבספר המצות) מהציווי שנאמר לאברהם.

ועוד תמוה: במנין המצות מדייק ה-רמב"ם בלשונו לומר, "למול את הבן", שבפשטות כוונתו שהחיוב על האב למול את בנו [ובפרט ששינה ממש"ש (כל' סתמי) בהכותרת להל' מילה, "למול הזכרים ביום השמיני"] וא"כ לכאורה הו"ל לה-

הזכר, כידוע דפעמים הרבה תבוא הוראת בן במקום זכר כו" (ונכלל בזה גם הציווי למול עבדים). ומתוך עפ"י קושיית הכס"מ ריש הל' מילה. ע"ש.

8) אלא שכתוב שהביא הרמב"ם בסהמ"צ "ה-מול לכם כל זכר" לא מפורש לכאורה חיוב האב למול את בנו. – ובקידושין (כט, א) הובא הכתוב (וירא כא, ד) "וימל אברהם את יצחק בנו" (וראה מהרי"ט, פני יהושע ועוד – קידושין שם).

אבל ראה רש"י שבת (קלב, ב ד"ה בינוני) – "ואביו מצווה עליו נפקא לן מהמול לכם כל זכר", היינו שבהציווי דפרשתנו נכלל גם חיוב האב למול את בנו. וכבר העירו מיל"ש וירא שם (רמז צב). וראה ב"ר פנ"ג, ז וברש"י שם, "וימל גו' בן שמונת ימים כאשר דבר". . . והיכן דבר וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר" (פרשתנו שם, יב). ואכ"מ.

9) ראה עצמות יוסף לקידושין שם. ולהעיר ממראה הפנים לירושלמי קידושין פ"א ה"ו.

10) קידושין כט, א.

11) וירא כא, ד. וראה לעיל הערה 8.

12) קידושין פ"א ה"ו.

*) כ"ה ביל"ש ורש"י לביר שם. אבל בפ' וירא שם נאמר. כאשר צוה" (וראה יל"ש עם שינויי נוסחאות כו' – ירושלמי, תשל"ג). – הלשון. כאשר דבר. נמצא לעיל סוף פרשתנו (יז, כג) במילת ישמעאל בנו כו'.

1) פרשתנו יו, י.

2) מ"ע רטו – הובא גם בכס"מ ריש הל' מילה.

3) יב, ג.

4) ובפרט ע"פ תי' הא' בסנהדרין (נט, ריש

ע"ב) דזשנית בפ' תזריע רק למישרי שבת. וראה מנ"ח מצוה ב בתחלתה.

בהערות הרי"ף העליר לסהמ"צ שם, מביא גירסא מכח", שגם במנין המצות בריש ס' היד הובא הכתוב ד"המול לכם כל זכר". אבל הנוסח בדפוסים הנפוצים (ושה' לפני הכס"מ) הוא ככפנים, וכ"ה לכל הגירסאות בס' המדע (ירושלים, תשכ"ד).

5) גם בסהמ"צ לפנינו איתא, "למול את הבן". אבל בתרגום קאפח שם "שנצטוינו להמול" (ולא "למול את הבן").

6) ותיבות אלו נמצאות בכל הגירסאות בס' המדע (ירושלים, תשכ"ד).

7) אבל בבאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע לא-לב (קפ, רע"ג), שכוונת הרמב"ם, "למול את

שלפניו" דמשה) אלא דפ' תזריע"י, שהוא הציווי ש, הקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו¹⁸.

אבל עפ"י קשה יותר זה שבספר ה' מצות מביא הכתוב דאברהם ולא הזכיר כלל הכתוב דפ' תזריע?

ויתירה מזו: בספר המצות מדגיש הרמב"ם, "והוא אמרו ית' לאברהם המול לכם כל זכר" — היינו שלא זו בלבד שמביא הכתוב דאברהם, אלא שמוסיף ומדגיש שהציווי לישראל (שצונו) למול

ימול בשר ערלתו" (ש, ודאי דלאו אקטן מוטל לעשות רק על האב" — קרבן ה' עדה), ובספר היד נקט הרמב"ם כדרשת הירושלמי.

אבל הא גופא טעמא בעי, מדוע נקט הרמב"ם בס' היד כהירושלמי ולא כה' בבלי¹⁹ (ובפרט ע"פ הכלל הידוע²⁰ שה' רמב"ם מביא הדרשה הפשוטה יותר, והרי בכתובים דאברהם מפורש ופשוט (יותר) חיובא דאב²¹).

ב. והנה בפשטות יש לבאר זה ע"פ דברי הרמב"ם הידועים בפירוש המש' ניות שלו²², וז"ל:

"ושים לבך על העיקר הגדול . . שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושים אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו כגון . . אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה. וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא מצות משה רבינו ע"ה הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצות".

ולכן לא נקט הרמב"ם בס' היד ה' כתוב שנאמר לאברהם (היינו) "נביאים

(17) ומובן שא"י סתירה שלמים הרבה פרטי חיובים דמילה מכתובים דאברהם. (קידושין שם) — כי (נוסף על המבואר בהערה הבאה, הרי) זהו רק ב' נוגע לפרטי המצוה, אבל כללות המצוה צ"ל נשנית לאחר מ"ת. — ולהעיר מהשקוט בהכלל דאין למדין מקודם מתן תורה (ראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו. וש"נ. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 142 וכ' הערות שם).

(18) וראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג שם (קפ, אב) — ע"פ מ"ש הרשב"י בזהר הרקיע (עשין ספ"ה) — שאם מילה לא היתה נשנית בסיני, אין ראוי למנותה במנין המצות ולכן הביא הרמב"ם הכתוב דפ' תזריע. ע"ש באור.

אבל ראה אגרות הרמב"ם (לפס"ט, ד ואילך) שגם על הכתובים דאברהם אפ"ל שהם ציווי ש' הקב"ה צוה אותנו ע"י משה, כי גם כתובים אלו הם חלק מתורה שניתנה לנו ע"י משה בסיני²³ (וכמחז"ל (חולין ק, ב במשנה) בגיד הנשה — שעליו קאי ה' רמב"ם בפיהמ"ש שם — שנכתב במקומו²⁴). — אבל גם לפ"י י"ל שהרמב"ם נקט הכתוב שהוא בפשטות ציווי הקב"ה ע"י משה, ע"ד הכלל הנ"ל שהרמב"ם נקט הדרשה הפשוטה יותר.

(*) ולכאורה כעצ"ל כן במצות פור' שהביא בה הרמב"ם (מ"ע ריב) הכתוב דלפני הדיבור (אבל ראה ביאור הרי"פ פערלא שם (קעט, ד) — ע"פ הרשב"י שם — דגם בפור' אפ"ל ד, מעיקרא לישראל נאמרה ולא לב"י אלא שנכתבה אצל בני נח משום איוזה טעם כדאמרינן בגיד הנשה. וצ"ע, ואכ"מ.

(13) וראה ביאור פלוגתת הבבלי והירושלמי (לקו"ש ח"א ע' 46 הערה 26) — אם הוא חיובי' דאב או דבן. ע"ש. וראה שם ע' 45 שוה"ג הב' להערה 19. לקמן הערה 62. ואכ"מ.

(14) יד מלאכי כללי הרמב"ם אית ד.

(15) ראה לעיל הערה 8.

(16) חולין ספ"ז. — וכבר העיר בבית האוצר (להר"י ענגל) כלל א (אות ז ד"ה וע"ע רמב"ם) מל' הרמב"ם ה' מלכים רפ"ט, ונשלמה תורה על ידו.

המשניות שם גופא, וז"ל: „(אין) אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל . . אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו) שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" – דלכאורה²³ מה טעם הוספה זו „שנמול כמו שמל אצ"ה", לאחר שקבע שאין אנו מלין אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה? [ונכמו בההמשך תומ"י במצות גיד הנשה, שלא כתב הרמב"ם ש„מצות משה רבינו ע"ה" היתה שלא לאכול גיד הנשה כמו שלא אכלו יעקב ובניו²⁴].

ד. וי"ל הביאור בזה – בפשטות:

בה„עיקר הגדול" שכתב הרמב"ם – דזה שאנו מקיימים את המצות אינו מפני הציוויים שקדמו להציוויים על ידי משה רבינו בסיני – כוונתו לומר שכל החיוב המוטל עלינו בקיום כל המצות בא אך ורק מהציווי של הקב"ה ע"י מרע"ה, בלי קשר וזיקה להציוויים שנאמרו ע"י ה' „נביאים שלפניו": אבל אין זה נוגע לגוף המצות ומהותן, ויתכן שפיר שגדרן ו' מהותן של המצות דלאחר מ"ת יש להן קשר ודמיון לענינן שלפני מ"ת – ועד שיתכן שמהותן וענינן אחד.

ובנדוד"ד – מצות מילה: ודאי שרק ציווי של הקב"ה ע"י משה רבינו הוא המחייב אותנו לקיים מצוה זו, ולא הציווי לאברהם: וביחד עם זה מהותה של מצות מילה שנצטוונו היא בריתו של אברהם אבינו – הקב"ה ציונו (ע"י משה רבינו) להכניס את הבן (ע"י ברית מילה) בהברית שכרת הוא ית' עם אברהם אבינו.

כו' הוא הוא הציווי שה' לאברהם – היפך ה„עיקר הגדול" שבפירוש המשניות, „שכל מה שאנו . . עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה על ידי משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו".

ג. ויש לומר בהקדם תוס' ביאור ב' דברי הרמב"ם הנ"ל בפירוש המשניות, שלכאורה יש להקשות²⁵:

מכיון שמצות מילה המוטלת עלינו אינה מצות מילה שנצטווה אברהם אבינו, אלא יסודה וענינה הוא – „מצות הקב"ה על ידי משה רבינו ע"ה" – מדוע נקראת מצוה זו בשם „בריתו של אברהם אבינו", ועד שנקבע שם זה בנוסח ה' ברכה²⁶ – „להכניסו בבריתו של אברהם אבינו"?

ומצינו ג"כ ששייכותה של מצוה זו לבריתו של אברהם אבינו מוזכרת ומוד' גשת בספר היד, בכתבו ע"ד גודל ה' עילוי של ברית מילה וחומר הפרטה – „לא²⁷ נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל . . וכל המפר בריתו של אברהם אבינו . . וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות . . ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות עס²⁸ אברהם אבינו".

וכעין הדגשה זו מצינו גם בפירוש

(19) ראה גם לקו"ש ח"י (ע' 44 ואילך) – בפנימיות הענינים.

(20) שבת קלז, ב. רי"ף שם. רמב"ם הל' מילה רפ"ג.

(21) הל' מילה פ"ג ה"חט.

(22) ובפרט שתיבות אלו „עם כו") הן הוספת הרמב"ם (על ל' הש"ס – נדרים לא, ב במשנה (וראה ר"נ שם: בפרשת מילה). וראה ירושלמי שם פ"ג ריש ה"ט: כתיב ביום ההוא כרת ה' ברית את אברהם לאמר וגו' עד ואת בריתי . . י"ג בריתות). וראה גם פיה"ש להרמב"ם נדרים שם.

(23) וראה לקו"ש שם ע' 47 הערה 29 (ולקו"ש ח"ה שצויין בהערה הבאה) – בפנימיות הענינים.

(24) ראה לקו"ש ח"ה (ע' 89 הערה 25) ע"ד לשון הרמב"ם שם בנוגע לאבר מן החי „שיתקיים איסור אבר מן החי". ע"ש.

[וזהו עוד יותר ממ"ש הב"ח²⁹ גבי מצות סוכה, שכוונת המצוה – „למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני" בהוציא אותם וגו'³⁰ – היא חלק מהמצוה עצמה, ובלי כוונה זו „לא קיים המצוה כתיקונה" (דאף שתלה הכתוב „הרבה מצות"³¹ ביציאת מצרים, מ"מ, בשאר המצות הם רק טעם וזכר, משא"כ במצות סוכה הרי כוונה זו היא חלק מעצם המצוה).

דשם הרי סו"ס אין זה אלא כוונה וזכר, אלא שהם חלק ופרט מקיום ה" מצוה: משא"כ בנדו"ד – מצות מילה, שהענין ד', בריתו של אברהם אבינו" אינו רק פרט וחלק מהמצוה, אלא הוא מהותה של המצוה, שע"י מצוה זו מכניסים את הנמול „לבריתו של אברהם אבינו", כנ"ל].

וזהו כוונת הרמב"ם בהוסיפו „ש" הקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" – להדגיש החידוש במצות מילה שאנו מקיימים, שה"ברית" הנפעלת על ידי המילה שלנו היא אותה ה"ברית" שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו.

ויש לומר, שזה מודגש עוד יותר בזה שרוב פרטי החיובים דמילה נלמדו מה" כתובים דאברהם³², ועד שגם חיוב כרת נאמר (ורק) גבי אברהם³³ (ולא בפ' אברהם אבינו).

ועפ"י נמצא, שבמצות מילה יש חי' דוש גדול לגבי שאר המצות שנצטוו עליהן קודם מ"ת:

בשאר המצות הרי המצוה כפי ש" ניתנה במ"ת היא מצוה חדשה שאינה קשורה עם הציווי שהי' לפני מ"ת, וע"ד „ניתנה תורה ונתחדשה הלכה"²⁵; ואפילו כאשר גוף המצוה לא נשתנה – הרי אין לתוכן וענין המצוה שאנו מקיימים קשר ושייכות להמצוה שהיתה קודם מ"ת, ולדוגמא – אבר מן החי: זה שאנו אסורים באכילת אבר מן החי אין לו קשר לאיסור אבר מן החי שהי' נוהג לפני מ"ת.

וגם באיסור גיד הנשה שמפורש ב"גמ'²⁶ „שנכתב במקומו (כפ' וישלח) לידע מאיזה טעם נאסר להם", שהטעם שהוזהרנו (לאחר מ"ת) שלא לאכול גיד הנשה הוא מפני „(על כן . .) כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה"²⁷ – הרי זה רק טעם המצוה, שאיסור אכילת גיד הנשה הוא זכר להמאורע שאירע עם יעקב, אבל בגוף ועצם המצוה אין קשר ביניהם.

משא"כ במילה, שהקשר של מצוה זו שאנו מקיימים למצות מילה דאברהם אבינו אינו רק טעם וזכר, אלא שהוא אותו הענין ממש²⁸, שתוכן מצות מילה שלנו הוא מה שמכניסים את הנמול „בבריתו של אברהם אבינו".

(25) שבת קלה, סע"א (בנוגע למילה. וראה הערה 28). ב"ב קי, ב. – ועד כ"כ שהציוויים שקודם מ"ת נתבטלו (ראה לקו"ש ח"ח ע' 57 ואילך ובהערות שם).

(26) חולין קא, ב.

(27) וישלח לב, לג.

(28) אף שפרטי דיני מילה שלנו אינם בדיוק כבאברהם, כי ניתנה תורה ונתחדשה הלכה (שבת שם). ואחז"ל (יבמות ע, ב) דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם, אף שלאחרי מ"ת מל ולא פרע כאילו לא מל (שבת קלי, ריש ע"ב במשנה). ועוד.

(29) לטאור"ח ס"ו ח (ד"ה ונקראים). שם ס"ו תרכ"ה.

(30) אמור כג, מג.

(31) ל' הטור סתרכ"ה שם.

(32) ראה קידושין שם.

(33) פרשתנו יז, יד (וראה הערה 35). – ולהעיר שלשון הכתוב שם הוא „ונכרתה גו' מעמי". ומובן ממשנ"ת לקמן סעיף ז, שהתחלת עם ישראל היא מאברהם (אף שמצות התורה הן רק מסיני).

תזריע) – להדגיש שמצות מילה שלנו היא היא „בריתו של אברהם אבינו“.

ה. ועפ"י יש לבאר טעם השינוי בין ספר המצות, ששם הביא הרמב"ם הכתוב דאברהם, ומנין המצות בריש ספר היד, ששם הביא הכתוב דפ' תזריע:

מהחילוקים בין ספר המצות ומנין המצות שבספר היד הוא:

ספר המצות אינו ספר הלכה, אלא רק ביאור של התרי"ג מצות, תיאור קצר של המצוה ומקורה בתושב"כ ודיני' (בכללות) בתושבע"פ³⁴; וכמו"כ בנדוד"ד, מכיון שעיקר פרשת מילה הוא – הכתובים דאברהם שמשם נלמדים רוב פרטי, ושם מבואר מהותה של המצוה, שהיא „ברית“ בין ישראל להקב"ה (בריתו של אברהם) – מביא הרמב"ם הכתוב „המול לכם כל זכר“; ולכן מדגיש שם שהציווי הי' „לאברהם“ – כי זהו ענינה של מצות מילה, „בריתו של אברהם אבינו“, כנ"ל³⁵.

משא"כ במנין המצות שבריש ס' היד – ספר „הלכות הלכות“³⁶ – מביא הרמב"ם הכתוב שעיקרו (לא מהותה וגד"ה של המצוה, אלא) מקור החיוב לקיים מצוה זו בתור אחת מתרי"ג מצות ש' נאמרו למשה בסיני; והיות „שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו“, מוכן, שצריך להביא הכתוב שלאחרי מ"ת, שהיא (בפשטותי)³⁷ „מצות

הקב"ה ע"י משה רבינו“, כי חלות החיוב דמצוה זו היא מכתוב זה דוקא.

ו. חידוש זה שבמצות מילה (שמהותה של ברית מילה היא – „בריתו של אברהם אבינו“, שלפני הדיבור) – יובן יותר ממשנת במק"א³⁸, שבמצות מילה יש שני ענינים:

(א) מצוה פרטית, אחת מתרי"ג מצות התורה.

(ב) ענין כללי – „ברית“ בין ישראל והקב"ה, „זאת בריתי . . ביני וביניכם“³⁹, שברית מילה שייכת לעצם קדושת ישר"אל. וי"ל שזהו גם עיקר כוונת הרמב"ם במ"ש (בחזרתם ה' מילה⁴⁰) „מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים שנאמר⁴¹ כי כל הגוים ערלים“, להדגיש, שענין המילה נוגע לכללות „ישראל“ [שלכן, גם איש ישראל שאינו יכול לקיים מצות מילה בפועל (מפני שאחיו מתו מחמת מילה וכיו"ב)⁴² נק' „מהול“⁴³, ש"ל ה' טעם, כי עיקר שם „מהול“ הוא לא מפני פעולת המילה, אלא מפני חיובו להכנס לברית זו, שישנו גם במי שאינו יכול לקיים המצוה בפועל⁴⁴].

וליתר ביאור: גם „המצוה פרטית“ דמילה נקראת בשם „ברית“ – אלא ש' ישנם שני ענינים בה „ברית“ שבין ישראל והקב"ה: (א) הברית על קיום התומצ"צ,

(38) לקו"ש חכ"ה ע' 58 ואילך. וראה גם לקו"ש חל"ה ע' 56 ואילך.

(39) פרשתנו יו"י. וראה שם, יג"ד. ועוד.

(40) והוא ממשנה נדרים לא, ב.

(41) ירמ' ט, כה.

(42) ראה רש"י ועוד נדרים שם. וראה ע"ז כז,

א.

(43) משנה נדרים שם.

(44) ראה ע"ז שם.

(45) ראה רד"ק ירמ' שם. ועוד. ולהעיר מבי' הפירושים בפסוק (ירמ' לג, כה) „אם לא בריתי גו“

(34) ראה הקדמת הרמב"ם לספר המצות.

(35) ולהעיר, שבריש ה' מילה מביא הרמב"ם (לא מקור המצוה, הכתוב דפ' תזריע, אלא) „מילה מ"ע שחיבין עלי' כרת שנאמר (באברהם) ועל זכר גו' ונברתה גו". וראה לקמן הערה 50, שבזה מודגש תוכנה הכללי של מצות מילה.

(36) לי' הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' היד.

(37) ראה לעיל הערה 18.

לתורה, כי תורה ומצות ניתנו לישראל דוקא ולא לאומות העולם, וישראל שייך לברית מילה].

ז. ובזה יש לבאר הטעם שלא זו בלבד שמצות מילה התחילה מאברהם אבינו, אלא עוד זאת – שמצות מילה שאנו מקיימים לאחר מית קשורה ל- אברהם ועד שנקראת „בריתו של אברהם אבינו“:

„בריתו של אברהם אבינו“ אינה כרי- תת ברית על קיום התורה ומצות, כי ענין התורה מתחיל מזמן מתן תורה, וכנ"ל מהרמב"ם שאין המצוות שלנו באות מהציוויים שלפני הדיבור: אלא ה„ברית“ עם אברהם, „ביני וביניכם ובין זרעך אחריך“, היא עם ישראל, דהתחלת עם ישראל היא מאברהם יצחק ויעקב⁵¹, ומאז הותחלה ברית וקדושת ישראל

[לא מיבעי להדיעות⁵² שהאבות יצאו מכלל ב"נ, אלא אפילו להדיעות⁵³ שלא יצאו מכלל ב"נ – ה"ז רק בנוגע לקיום המצות שלהם וכיו"ב, אבל מציאות עם ישראל התחילה מהאבות].

ונמצא, שאף שהמצות שלנו אינן קשורות להמצות שלפני הדיבור – מ"מ מציאות עם ישראל מתחילה מהאבות.

ומזה – שני הענינים שבמצות מילה: גוף המצוה והחובבה של מצות מילה (כאחת מתרי"ג מצות) אינו שייך לציווי הקב"ה לאברהם, כי אם רק למצות

ב) ה„ברית“ והקשר שבין הקב"ה וישראל מצד מהותם דישאל⁵⁴. וזהו הענין ה- כללי שבברית מילה, שנוסף על היותה מצוה פריטית (אחת מתרי"ג מצות התורה) הרי היא אות הברית השייכת לישראל. וכמפורש במאמר חז"ל⁵⁵ שמביא ה- רמב"ם (בהמשך ל„מאוסה היא הערלה כו“) „וכל⁵⁶ המפר בריתו של אברהם כו“ אע"פ שיש בו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא“ – כי הברית ד- מילה קדמה לברית דתורה ומעשים טובים, שקודם צ"ל⁵⁷ המציאות דישאל (והברית עמו), ואח"כ⁵⁸ שייך הברית דתורה⁵⁹.

[וי"ל שזוהי כוונת המדרש⁶⁰ „אם אין אדם נמול אינו יכול ללמוד תורה ש- נאמר⁶¹ מגיד דבריו ליעקב למי שהוא מל כיעקב לא⁶² עשה כן לכל גוי משום שהם ערלים“ – דברית מילה קדמה

– אם קאי על תורה או על מילה (שבת לג, א. קלו; ב. נדרים לא, ב (במשנה). שם לב, א).

46 ראה לבוש יו"ד סו"ס רס, שהמילה היא „אות חתום בבשרינו ומעידה בנו שבחר בנו מכל העמים ואנחנו עמו כו“ חייבים לעובדו כו“. וראה חינוך מצוה ב. ועוד. וראה סידור עם דא"ח ש' המילה (קמג, ג-ד). ועוד.

47 אבות פ"ג מ"א.

48 ל' הרמב"ם.

49 ע"ד מחזיל (כ"ר פ"א, ד. וראה תדבאר פ"ד) דישאל קדמו לתורה, שנאמר צו את בני ישראל דבר אל בני ישראל.

ולהעיר ג"כ ממחזיל (ברכות מז, סע"ב ואילך. רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ג. וראה משנה נדרים שם. רמב"ם סוף הל' מילה) „צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בג' בריתות וזו נתנה ב"ג בריתות“. וראה ת"א סוף פרשתנו.

50 ועפ"י מובן בפשטות הטעם שמילה היא מ"ע שחייבים עלי' כרה, שאין זה עונש רק על ביטול מ"ע אחת, אלא בעיקר מפני שזה נוגע לעצם ענין ישראל.

51 תנחומא משפטים ד.

52 תהלים קמ, יט-כ.

53 ראה גם רמב"ם הל' ע"ז ספ"א: ונעשית בעולם אומה כו' (וראה לקו"ש חלק לא ע' 10 ואילך, הטעם שלידת עם ישראל היא ביצ"מ דוקא). וראה תניא פ"ח: האבות. . . זכו להמשיך נר"נ לבניהם אחריהם עד עולם.

54 ראה בארוכה פרשת דרכים בתחלתו. בית האוצר להר"י ענגל בתחלתו. ושי"נ.

אבל מלבד זאת שבס' היד (במנין המצות) מביא הרמב"ם (כנ"ל) הכתוב דפ' תזריע ולא הכתוב דאברהם⁵⁵ – הנה גם הביאור עצמו צ"ע, שהרי גם החיוב שעל ב"ד, וכן החיוב של הבן עצמו, נלמדים בקידושין שם מהכתובים גבי אברהם, וא"כ גם החיוב של כל ישראל (ב"ד) ושל הבן עצמו שייכים ל"בריתו של אברהם אבינו", ואין חובת האב שונה מחיובם בענין זה.

ט. אמנם ע"פ משנתל' בביאור הלשון "בריתו של אברהם אבינו" – יש לבאר השייכות למצות האב דוקא:

שם "ישראל" תלוי בלידה, שבא לה- נולד בירושה מאביו ואמו, דלהיותו בן אברהם יצחק ויעקב (ובת שרה רבקה רחל ולאה) יש לו ממילא שם ישראל בפועל [משא"כ ה"ברית" דתורה, אף ש מתחייב בתורה ומצוות בדרך ממילא להיותו איש (ואשה ד) ישראל – מ"מ, קיום התומ"צ בפועל תלוי בבחירתו].

ונמצא, שמהותה של מצות מילה (היינו הענין הכללי שבה – "בריתו של אברהם אבינו") הרי היא המשך ללידת הבן, שאז נכנס (בדרך ממילא, מצד הלידה) לכלל ישראל, ושלמות שם ישראל באה לו בעת ברית מילה (ואשה כמאן דמהילא דמיא⁵⁶).

ויש לומר שזהו הטעם שבמצות מילה יש מצוה מיוחדת על האב, "יתר על מצוה שמצווין ישראל" [ופשטות הלשון היא, שזה שהמצוה היא על האב אינו רק משום שאא"פ לקטן למול א"ע ולכן

הקב"ה על ידי משה רבינו: אבל תוכן הברית הנפעל על ידי מצוה זו – השייך לעם ישראל – ה"ז "בריתו של אברהם אבינו", היא המשך להברית שכרת הקב"ה עם אברהם, "זאת בריתי . . ביני וביניכם ובין זרעך אחריו".

ח. עפ"ז יש לבאר עוד הלכה ב- רמב"ם:

בנוגע לברכת המילה פסק הרמב"ם בהל' מילה⁵⁵: ואבי הבן מברך ברכה אחרת כו' להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין אחריו ברכה זו. ויש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד או אחד מן העם ואין ראוי לעשות כן.

כלומר: לדעת הרמב"ם, הברכה "ל- הכניסו בבריתו של אברהם אבינו" נתק- נה במיוחד עבור אבי הבן, מפני מצוותו הנוספת והמיוחדת שיש לו ("יתר על מצוה שמצווין (כל) ישראל") למול את בנו. ולכן, אם אין שם אביו אין מברכין אחריו ברכה זו.

ומשמעות הענין היא, שזה שע"י ברית מילה מכניסים את הנמול, בבריתו של אברהם אבינו, שייך (בעיקר) למצות האב דוקא.

יש שביארו⁵⁶ לפי מה דיליף בקידוש- שין⁵⁷ דמצות האב למול את בנו הוא מדכתיב⁵⁸ וימל אברהם את יצחק בנו, ונמצא שמצות האב שייכת ל, בריתו של אברהם אבינו" (שממנו ילפינו חיובא ד- אב).

(55) רפ"ג.

(56) הגהות בני בנימין לרמב"ם שם.

(57) כט, א.

(58) וירא כא, ד.

(59) וכמ"ש בהגהות בני בנימין שם, שביאורו

אינו לפי הירושלמי שנלמד מהכתוב דפ' תזריע.

(60) ע"ז כז, א.

אותו לכלל ישראל (ע"י לידתו⁶¹), לכן על האב לגמור ו"להשלים" אצלו כניסה זו לישראל, על ידי ברית מילה.

ולכן תיקנו הנוסח "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" במצות האב דוקא – כי ההכנסה "בבריתו של אברהם אבינו", שלימות ענין ישראל, שייכת בעיקר להאב, שהכניסו לכלל ישראל.

(משיחות פורים וט"ז אדר תשמ"ז)

הטילה התורה חוב זה על האב⁶², אלא שזוהי בעצם חובת ומצות האב⁶³:

החוב של כל ישראל "שימולו כל ערל שביניהן" הוא בעיקר מצד גדר חיוב המצוה, שמפני חומרת מצוה זו, הטיילה התורה חובה על כל ישראל (ב"ד) "שימולו כל ערל שביניהן": משא"כ המצוה שעל האב היא המשך להולדת הבן, דלהיות שהורי הבן⁶⁴ הם שהכניסו

ואמרה "כאשר צוה אותו אלקים, אותו ולא אותה" (קידושין כט, א. וראה ע"ז כו, א ובתוד"ה אשה שם. ובמדרש הגדול פרשתנו יז, יג) למדו מ"המול ימול".

64 אף שהיותו ישראל (יהודי) תלוי בהאם ולא

בהאב.

61 ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג שם בסופו. חמדת ישראל קונט' נר מצוה לסהמ"צ מ"ע רטו. כלי חמדה פרשתנו יז, י (אות ד).

62 וכן מוכח מפסק הרמב"ם שהאב מברך "למול" (ראה לקו"ש ח"א שצוין לעיל הערה 13).

וראה כלי חמדה שם.

63 אלא שהוציאה תורה את האם מחיוב זה

וירא

ויש לומר, ששינוי זה קשור עם חי-
לוק אחר בין דרשת הבבלי ודרשת ה-
ירושלמי: בבבלי נאמר „שלשה סימנים
יש באומה זו“, אבל בירושלמי (ועדו
בכמה מדרשים הנ"ל¹³) הלשון „ג' מתנות
טובות נתן הקב"ה לישראל“:

להבבלי, עיקר ההדגשה הוא בזה ש-
המדות הללו הן „סימנים“ על האופי
העצמי של בני „אומה זו“, ולכן מביא
ראי' ממ"ש באברהם „למען אשר יצוה
גו'“, שאברהם (מצד עצמו) ה' גומל
חסד וכן צוה לביתו אחריו¹⁴, שזוה
מוכח שאברהם ה' חסדן מצד עצם טבע
נפשו¹⁵, ובמילא, שהחסד הוא סימן על
עצם טבע נפשם של בני אומה זו¹⁶:

א. איתא בגמ'¹⁷: שלשה סימנים יש
באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי
חסדים, רחמנים דכתיב: ונתן לך רחמים
ורחמך והרבך, ביישנים דכתיב: בעבור
תהי' יראתו על פניכם [כד, אמרינן¹⁸ בנד-
רים בעבור תהי' יראתו על פניכם גו' זו
הבושה וכו', כי היראה הניכרת בפנים
היא הבושה¹⁹]. גומלי חסדים דכתיב: ל-
מען אשר יצוה את בניו ואת ביתו גו',
כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי
להדבק באומה זו²⁰. וכן נפסק להלכה ב-
רמב"ם לענין משפחות הכשרות (כדלקמן
סעיף ב).

והנה מאמר זה הובא גם בירושלמי,
אבל שם (וכן בכמה מדרשים²¹) לא נלמד
הסימן ד„גומלי חסדים“ מהכתוב (באבר-
הם) „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו
גו'“, אלא ממ"ש²² „ושמר ה' אלקיך לך
את הברית ואת החסד“²³.

בפירוש חסד, רק משפט וצדקה (וראה חדא"ג
מהרש"א יבמות שם). וראה פ' מהרז"ו לדב"ר שם.
ולהעיר, שלכאורה אדרבה, הראי' מ„ושמר לך
גו'“ קלושה, שהרי בפשטות קאי על חסדו של
הקב"ה – משא"כ הראי' מ„ונתן לך רחמים“ מובנת,
כי על רחמי הקב"ה לא מתאים (כ"כ) הלשון „ונתן
לך“ (וראה אוה"ח עה"פ). וראה גם אלשיך ר"פ עקב
(ומתוך שנלמד מריבוי ד„את (החסד)“ – „לרבות
גם את מדת חסד אשר לישראל“).

(13) במדב"ר, מדרש תהלים ומדרש שמואל
הנ"ל (אלא שבמדב"ש לפנינו „מדות“ במקום
„מתנות“. אבל בהוצאת באבער שם „מתנות“). –
ובדב"ר שם „ג' מדות טובות יש ביד ישראל“.

(14) וראה כתובות ה, ב: גומלי חסדים בני גומלי
חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו שנאמר
כי ידעתי גו', וברשיי וחזא"ג מהרש"א שם.

(15) ראה ספר הערכים-חב"ד ערך אברהם
אבינו סעיף ג. וש"נ. וראה תניא ספ"א שזהו טבעה
גם של נפש הבהמית שבישראל.

(16) כלומר: אף שגם אם ג' מדות הללו באות
במתנה מהקב"ה היה סימנים על אומה זו, מ"מ,

- (1) יבמות עט, א.
- (2) כ"ה בגמ' שלפנינו. ובעי': רחמנים וביישנים.
- (3) פ' ראה יג, יח.
- (4) יתרו כ, יז.
- (5) ל' המהרש"א בחזא"ג יבמות שם.
- (6) כ, א.
- (7) פרשתנו יח, יט.
- (8) כ"ה בגמ' לפנינו. ובעי': „להדבק בו ומ-
סיים אין בו שלשה סימנים הללו אין ראוי להדבק
בו“. וראה לקמן סעיף ב.
- (9) קידושין פ"ד ה"א.
- (10) דב"ר פ"ג, ד. מדרש תהלים מזמור א
ומזמור יז. מדרש שמואל פכ"ח. – ובמדב"ר פ"ח,
ד הביא שני הכתובים (וראה כלי יקר לש"א (כא, ב)
– ציווי באוה"ת פרשתנו צו, ריש ע"ב).
- (11) ר"פ עקב.
- (12) בדוחק י"ל שהירושלמי ס"ל שאין ראי' מה-
כתוב „למען אשר יצוה גו'“ כיון שלא נזכר בכתוב